

FIDELIS TERPINC

DR. RUDOLF ANDREJKA

V zgodovini naše industrije naj bo posvečeno posebno poglavje možu, ki je od l. 1830.—1868. ustanovil v Ljubljani in njeni bližnji okolici toliko obrtnih in industrijskih podjetij, kakor nihče pred njim in za njim, tvornemu geniju, ki se pojavi v našem gospodarskem življenju prav tako samoniklo, brez predhodnikov in z elementarno silo, kakor Prešeren, njegov vrstnik in ožji gorenjski rojak, v našem slovstvu.

Fidelis Terpinc, sin slovenskega meščana, pa ni samo zavoljo tega izreden pojav med tedanjimi maloštevilnimi tvorničarji, ker je ostal vse življenje zvest svojemu narodu, ampak tudi zato, ker je *idealen tip gospodarstvenika*, ki je zavestno združeval pri svojem delovanju koristi industrije kakor pride kmetijstva v dovršeno harmonijo.

Vzoren kmetovalec na svojem obširnem graščinskem posestvu na Fužinah poučuje narod v besedi in dejanju o novih, naprednih metodah v kmetijstvu, na drugi strani pa *snuje tvorniška podjetja*, tako raznovrstna po panogi in tako velika v zasnovi, da mora priklicati svoji prekipevajoči tvorni sili na pomoč družabnike, s katerimi šele zmaga svoje načrte fizično in finančno. Ko bi ne bil Fidelis Terpinc nič drugega napravil, kakor papirnice v Vevčah in Janeziji, Medvodah in Goricanah in položil temelje za njih bodočo zvezo, bi zaslužil hvaležnost in priznanje poznejših rodov, zlasti če se ozremo na splošno mrtvilo v dobi ubožanja in stradanja med l. 1822.—1825.

Kdor preiskuje podrobneje življenjsko pot njegovo, se zavzame, ko vidi, kako tone Fidelis Terpinc, eden naših največjih mož, čedalje bolj v morje pozabnosti in da se do danes še ni našel nihče, ki bi ga postavil na mesto, ki mu gre v naši gospodarski zgodovini.

Naj bodo torej te vrste prvi prispevek za spoznavanja njegovega velikega dela ob 135 letnici njegovega rojstva.

Fidelis Terpinc se je rodil dne 24. aprila leta 1799. v Kranju na št. 114 kot sin bogatega trgovca Blaža Terpinca in Elizabete Grilčeve, hčerke kranjskega trgovca Matije Grilca. Terpinčev rod izvira z Bleda, kjer je bil Fidelisov ded, Marko Terpinc, sredi 18. stoletja polzemljak in majhen trgovec.

Fidelisov oče, *Blaž Terpinc*, se je bil povzpел s svojo bistro glavo in trdno voljo iz skromnih razmer do velikega premoženja. O njem so vedeli stari ljudje še povedati, da se je, mlad fant, некоč zamislil, ko je gledal na mostu pod Kranjem mostninarja pobirati mostnino. Sedel je nato na nasprotni gaštejki breg ter si tam 3 dni zapisaval vsakogar, ki je šel čez most in plačal mostnino. Čez tri dni je vedel povprečno vsoto, ki jo v resnici prejema vsak dan mostninski zakupnik. Ko je na to še izvedel za letno zakupnino, ki jo plačuje zakupnik, je spoznal, da je razloček med njo in dohodki mostnin precejšen in da je ta mostninski zakup prav dobra kupčija. Ob prihodnji dražbi je izdražil mostnino za savski most in čez leta, ko je premogel že nekoliko, še mestno užitnino. Ustanovil si je na to še trgovino z žitom in deželnimi pridelki, lotil se je tudi žimarstva in postal eden izmed najbogatejših trgovcev v Kranju.

Iz zakona z Elizabeto Grilčevo, r. 6. aprila 1761 v Kranju, se je Blažu Terpinču rodilo po vrsti sedem hčera in troje sinov. Fidelis, drugi sin, rojen v 15. letu njunega zakona, je bil darovit dečko, zato ga je dal oče v ljubljansko gimnazijo. S 16. leti je vstopil nato Fidelis v očetovo trgovino, ki pa njegovemu podjetnemu duhu ni zadostovala. Še mladenič osnuje zato z očetovo pomočjo v Kranju ob izlivu Kokre valjarno za koce. (To valjarno je okoli l. 1850. kupil usnjar Karel Pollak iz Tržiča za sina Jakoba, ki jo je preuredil v strojarno, ki je še danes v obratu.) Loti se tudi kupčije s slamniki in oživi z močnim izvozom tega blaga v inozemstvo domačo obrt slamnikarstva najprej okoli Ihana, potem pa po vsej domžalski in mengeški okolici tja do Komende in Vodice. Fidelis Terpinc je torej pravi *ustanovnik poznejše velike slamnikarske industrije v Domžalah in Mengšu*, saj je bil on tisti, ki je pripravil ugodna tla, na katerih so čez pol stoletja gradili Tirolci.

Vse to pa je bilo nemirni podjetnosti Fidelisa Terpinca še premalo. Njegov duh je hrepenel po nečem večjem; z bistrim pogledom je spoznal, da mu je mogoče uveljaviti svoje velike načrte le na širšem torišču. Tako priliko mu je nudilo v deželi samo stolno mesto Ljubljana in nje bližja okolica.

Fidelis Terpinč

Grad Fužine pri Ljubljani okoli l. 1870., v ozadju slapovi Ljubljanice

Josipina Terpinč, roj. Zeschko

Leta 1825. je prišel grad in *državno gospostvo Fužine*, last tržaškega študijskega fonda, ki ga je upravljal ilirski gubernij, na dražbo. Fidelisu Terpinču se porodi misel, kupiti to graščino. Oče mu je bil izplačal precejšno vsoto na račun njegove dote. In dne 27. junija l. 1825. se pojavi nepoznani, komaj 26 letni mladenič pred komisijo na Fužinah in — izdraži za 42.000 fl. častitljivi fužinski grad, ki ga je bil sezidal že l. 1528. Vid Khisel, ljubljanski župan in ga je imel pozneje od l. 1619. v lasti jezuitski kolegij v Trstu, dokler ni prešel leta 1773. po odpravi jezuitskega reda na državo.

Kupno pogodbo z dne 10. avgusta 1825, ki izročča za prej omenjeno vsoto fužinski grad in državno gospostvo Fidelisu Terpinču (»dem Fidelis Terpinč« — naslova »gospod« mu še niso priznali), je podpisal na levi plati Ivan baron Schmidburg, takratni guverner Ilirije s pričo Leopoldom grofom Stubenbergom, gubernialnim svetnikom, na desni pa Fidelis Terpinč s pričo Jožefom Škarjo. Dne 17. avgusta 1825 zadobi pogodba cesarsko potrditev in stopi s tem v veljavo.

Mladi graščak je začel kmalu uveljavljati svoje načrte. Najprej se je lotil *vodne sile Ljubljaničnega slapu* pri Fužinah ter jo dvignil na 300 K. S. Dosedanje grajščinske mline, tri na levem in dva na desnem bregu, je s pomočjo izurjenega mlinarskega mojstra Antona Schreya, doma iz Selnice pri Mariboru, prenovil v *moderne žitne mline* s 33 tečaji. Njih moka je zakladala vso okolico ljubljansko, pa tudi Trst. Obenem je ustanovil v Ljubljani veliko trgovino z deželnimi pridelki Terpinč & Fabriotti, ki jo je vodil do l. 1836.

Dne 14. novembra 1825 se poroči Fidelis Terpinč z *Josipino (Fino) Češkovo*. Bila je hčerka steklarja in ljubljanskega meščana Franceta Češkota (Czeschka, pozneje Zeschko), roj. l. 1736. v

češki vasi Sadeku, ki je bil okoli l. 1785. prišel v Ljubljano in se je l. 1796. oženil s Terezijo Ogrinovo iz ugledne meščanske rodbine. Josipina Češko, ki se je rodila dne 5. marca 1805 v očetovi hiši na Mestnem trgu 8 (sedanji Hamannovi hiši), je bila že izza ljubljanskega kongresa znana ljubljanska krasotica.¹ L. 1823. jo je bil zasnužil Prešernov prijatelj in slovenski mecen Andrej Smole, pa se mu je zaroka razdrla.

Z mlado svojo ženo je Fidelis Terpinč v naslednjih letih prepotoval pol Evrope ter si ogledoval na mednarodnih razstavah vse napredke in tehnične pridobitve v industriji in kmetijstvu, vedno preišljuječ, kaj bi izmed njih koristnega uvedel v svojo domovino. Tako je med drugim naročil za svoje posestvo *prvi mlatilni stroj in mikalnik za slamo*, ki ga je postavil ob Ljubljani in zvezal z vodno močjo mlina »za gradom«. Ta mlatilni stroj, ki se omenja že v tedanjih popisih mesta Ljubljane in njene okolice kot posebnost, je še danes v rabi.

Fidelis Terpinč je tudi posredoval, da je kmetijska družba za Kranjsko naročevala najmoder-

¹ »Iz okroglega, cvetočega obraza, obdanega z gostimi kostanjevimi lasmi, je gledalo v svet dvoje velikih sivih oči. Posebnost so bila njena majhna, skoraj trivogelna usteca. Rožnati obrazek pa se je tako rekoč upogibal pod težkimi kitami kostanjevih las, ki so ji kakor krona venčali glavo. Nekaj podobna ji je bila gospica Anica Češkova, ki je z nemško svojo lepoto razburjala mladim nam dijakom slovenska naša srca.« (Ivan Tavčar, *Izza kongresa*, stran 69.) Josipina Terpinčeva pa ni bila samo izredno lepa, ampak tudi zelo pametna in razborita žena, saj je po smrti svojega moža deset let vodila polovico podjetij, ki jih je bil zasnoval, in sicer prav uspešno. Radodarno je podpirala, kakor nje mož Fidelis, slovenske kulturne pride, zlasti glasbo. Anton Nedved ji je poklonil n. pr. svojih osem cerkvenih spevov, natisnjenih l. 1868. v Pragi. Umrla je dne 6. oktobra 1885 v osemdesetem letu.

Valentin Zeschko, starejši brat
Josipine Terpinčeve in družabnik
Fidelisa Terpinca

Anica Zeschko, hčerka Valentina
Zeschkova, živi danes poročena na
Dunaju

nejše kmetijske stroje, da je uvedla v deželo do tedaj še nepoznane koristne rastline kakor sirk, laško repico i. t. d. in na njegovo pobudo se je začela izdelovati kostna moka kot umetno gnojilo. Sam je tudi rad dopisoval v »Novice« in se obračal »do ljubih domorodcev«, jim razlagal pomen kmetijskih šol, popisal kmetijstvo v Belgiji, poročal o kmetijskem zboru na Dunaju (Novice 18. aprila 1849, str. 65) i. t. d. Na svojem posestvu je redil izbrane švicarske bike plemenjake (Novice 20. 2. 1849, str. 31), s katerimi se je govedo v ljubljanski okolici močno izboljšalo ter uvedel na Fužinah praktične poučne *kmetijske tečaje*. Za to prizadevanje za blagor kmetiškega prebivalstva ga je *Kranjska kmetijska družba* po smrti prejšnjega predsednika Wolfganga grofa Lichtenberga l. 1849. izvolila za svojega *predsednika* ter mu vedno iznova poverila to častno in odgovorno mesto do l. 1868., ko se mu je moral zaradi starosti in bolehnosti odpovedati. Prvo veliko delo novega predsednika je bila ustanovitev podkavske in živino-zdravniške šole na Poljanah, na katero je pozvala kmetijska družba dr. Janeza Bleiweisa za prvega ravnatelja. Terpinč je po svojih zaslugah za kmetijstvo zaslovel tudi v tujini. Francoska »*académie nationale agricole, manufacturière et commerciale*« mu je podelila častno svetinjo I. reda in ga imenovala za svojega častnega podpredsednika za Avstrijo; bil je razen tega še dopisujoči član kmetijskih družb na Dunaju, Salzburgu, v Lvovu, Gorici, Černovcih (Bukovina) i. t. d.

Mimo vseh velikih zaslug, ki si jih je stekel Fidelis Terpinč za kmetijstvo, pa je težišče njegovega delovanja vendarle v tem, da je postal *prvi in največji slovenski industrijalec svoje dobe*.

Industrijsko delovanje Terpinčev se je pričelo kmalu po l. 1836., ko je opustil svojo trgovino z deželnimi pridelki v Ljubljani in v zvezi s tem postopoma preuredil svoja mlina na desnem bregu Ljubljanice v žage ter si pridržal za domače potrebe le spodnji mlin na levem bregu »za gradom« s 4 tečaji in 1 stopo. Nasprotno pa je začel v teh njih letih stari, takozvani »sekretarjev mlin«, tik pod gradom v tvornico za papirne polfabrikate (Halbzeugwerk) ter jo vodil sam do l. 1861.

To je bilo v zvezi z novo *papirnico v Vevčah*, ki jo je *osnoval l. 1842.*¹ Na kraju, kjer stoji danes vevška papirnica in ki so mu rekli »na šumu«, je imel l. 1840. mlinar Jakob Pogačnik mlin, ki ga je podedoval po očetu Janezu Pogačniku. S kupno pogodbo z dne 14. septembra l. 1840. kupi Fidelis Terpinč mlin za »rodbino Terpinčev« in napravi l. 1841. iz mlina *oljarno*, ki je obratovala do leta 1845. L. 1842. pa osnuje tik nad mlinom tvornico za papir, do katere vodi 15 m nad oljarno poseben dotoč, kraj pa imenuje na čast svoji ženi Josipini »*Josefthal*«. Ker presega zasnova novega podjetja njegovo denarno moč, ustanovi posebno družbo: »*C. kr. privilegirano mehanično tvornico olja, papirja in barvnega lesa*«, v katero vstopi kot drugi ustanovitelj in glavni udeležnik Fidelisov prijatelj, bogati trgovec in posestnik Franc Gale, nadalje Terpinčev svak Valentin Zeschko in Jožef Bischof.

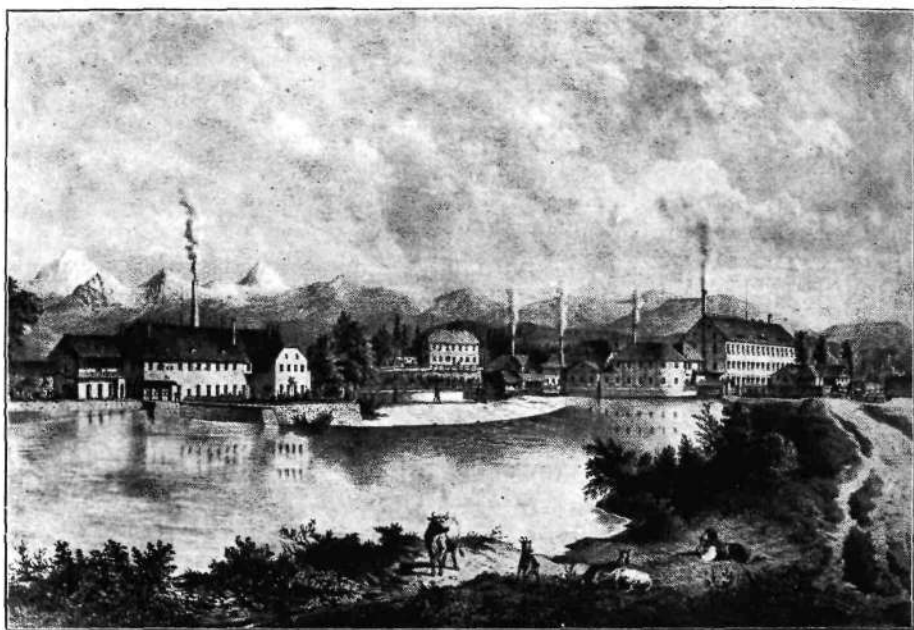
Na Terpinčevu pobudo kupi ta družba v naslednjih letih stari, tako zvani »sekretarjev mlin«, zadnji na desnem bregu Ljubljanice pri Fužinah, podre in odpravi staro kovačnico za kose na nasprotnem otoku (po tej kovačnici ali fužini je narod ta kraj nazivljal Fužine, dočim je bil grajsčini prvotni naziv najbrž »Studenec«, na kar kaže že nemško ime »Kaltenbrunn«) ter zgradi na tem mestu *tvornico strojil in barvil* (Farb- und Gerbstoff-Fabrik).

Od dne, ko je stekel prvi papir izpod strojev novosezidane vevške papirnice (24. junija 1843), je podjetje hitro raslo in procvitalo. Papirnica postaja premajhna. Zato kupi družba dne 11. marca l. 1850. takozvani »Šimnov mlin« nasproti papirnici na levem bregu Ljubljanice, ki mu je bil do l. 1836. lastnik Valentin Vevc (odtod najbrž po-

¹ Te in poznejše podatke, ki se tičejo papirne industrije v bližini Ljubljane, sem razen iz deželne deske, trgovskega registra in vodne knjige ljubljanskega okrajnega načelstva in njej priključene listinske zbirke po večini posnel po »kroniki Združenih papirnic Vevče, Goričane in Medvode«, ki jo sestavlja njihov ravnatelj gosp. dr. Ciril Pavlin.

Papirnici Vevče in Janezija l. 1857.

Slika nam kaže pogled z desnega (dobrunjskega) brega s Kamniškimi planinami v ozadju. Na levi je Janezija, na desni papirnica Josefstal, med obema široki jež čez Ljubljanico. Onstran levega brega stoji v sredi slike upravno poslopje (uradniška hiša). Situacija je ostala v bistvu neizpremenjena do danes.

znejše slovensko ime »Vevče«), potem pa Simon Podboršek. L. 1852. je nova papirnica dograjena. Dne 1. julija 1852 jo obišče pod Terpinčevim vodstvom sam nadvojvoda Janez, protektor Kmetijske družbe za Kranjsko, v spremstvu številnih članov te družbe, ter dovoli Terpinču, da sme imenovati novo papirnico po njem v slovenskem jeziku »Janezijo«. L. 1855. prične ta nova papirnica obratovati. Na prvi papir, ki ga je izdelala, je natisnil ljubljanski tiskar Jožef Blaznik po Terpinčevem naročilu nekaj vrst, ki označujejo ta zgodovinski dogodek. (Dotični izvodi se še hranijo v arhivu »Združenih papirnic Vevče-Goričane in Medvode«.)

Terpinčeve tvornice popisuje statistično letno poročilo trgovske in obrtnijske zbornice za Kranjsko iz leta 1853./54. takole:

A. *Papirnici*: 6 turbin, 3 parni kotli, 22 holandcev, 2 velika papirna stroja (prvi sistema Bryan & Co., London, postavljen l. 1843., drugi iz tvornice Escher, Wyß & Co. v Curihu, postavljen leta 1852.), en francoski gladilnik, 4 kuhalniki in izpiralniki, 4 hidravlične stiskalnice, 2 stroja za trganje cunj, 4 volki, 2 stiskalnici za polsnov, plinska in klorova belilnica. — Papirja se izdeluje 36 centov na dan; izvažajo se po $\frac{3}{4}$ na Hrvatsko, Slavonijo in Ogrsko, po $\frac{1}{3}$ čez Trst v zamorje (Übersee). Število delavstva: 200 in sicer 80 moških in 120 žensk. Papirnica odlikovana l. 1844. na ljubljanski razstavi z zlato medaljo.

B. *Oljarna*: 4 hidravlične dvojne stiskalnice, 2 navadni stiskalnici, 2 valja za zrno, 10 ponev za praženje, 1 lomilnik. Dnevna produkcija 40 c olja; delavcev: 40.

C. *Tvornica barvnega lesa na Fužinah*: gonilna sila 30 K. S.; 20 delavcev. Na ljubljanski razstavi je prejela priznanje. Produkcija 12.000 c barvil na leto.

Za vse tri tvornice obstoji posebna delavska hranilnica in bolniška blagajna.

V sestavi trgovske družbe se je konec leta 1860. izvršila delna izprememba s tem, da je izstopil iz nje dosedanji družabnik Jožef Bischof, vstopil pa kot nov družabnik Karl Gale, sin Franceta Galeta. Družba, ki ji je bil odslej prokurist Anton Lenard, se je dne 26. septembra 1863 protokolirala pod tvrdko: *C. kr. privil. vevška tvornica papirja in barvil* (k. k. priv. Josefthaler Papier- und Farbholzfabrik). V poznejših letih so ji pristopili še Anton Gale, Valentin in Jožef Krisper, slednji tudi kot ravnatelj za l. 1865.—1867.

Dne 9. junija 1861 je prevzela vevška tvorniška družba od Fidelisa Terpinca njegovo *tvornico papirnih polizdelkov* (Halbzeugwerk) na fužinskem gradu in nje vodno silo v najem proti letni najemini 4095 fl. »za ves čas, dokler se bo v vevški papirnici izdeloval papir«.

To leto nastopi Fidelis Terpinč z mladeniškim zagonom kot ustanovitelj novih industrij. Ogromna sila *Save pri Medvodah* je tekla čez mogočni slap *na Verju* skozi stoletja neizrabljena. Družba vevških papirnic kupi na Terpinčevo pobudo svet na desnem in levem bregu in zgradi leta 1861., izrabivši moč slapu do 896 K. S., na desnem bregu tvornico za umetno volno, na levem bregu pa čez nekaj let brusilnico lesa, ki so jo po požaru dne 6. novembra 1880 preuredili v papirnico (vno-

vič pogorela 3. aprila 1910). Podjetji sta zaposlovali 140—150 delavcev.

L. 1861. položi Terpinec in sicer sam brez družabnikov, tudi temelje bodoči *tvornici za sukno in koce v Vodmatu*, tam kjer stoji sedaj Hribarjeva tvornica pletenin. Dne 8. maja 1861 zaprosi zaenkrat le za gradnjo mlina in žage na pašniku (parc. štev. 1—14 k. o. Vodmat), na katerem je mislil Nemeč Peter Lülldorf¹ leta 1857. sezidati sladkorno čistilnico. L. 1862. pa izpremeni Terpinec prvotni načrt in sezida v Vodmatu tvornico za loden in koce in sicer v obsegu in v zunanji obliki, kakršno smo jo poznali do evropske vojne. Dne 1. julija 1867 pristopi v podjetje, ki se odslej nazivlje »*Terpinec in Zeschko, tvornica sukna in kocev*«, Terpinčev svak *Valentin Zeschko*, ki vodi tvornico, ko se Fidelis Terpinec zaradi starosti umakne, v njegovem imenu naprej. Mnogo truda je stalo Terpinca in moral je izrabiti ves svoj vpliv, da mu je vlada dovolila napraviti premakljiv jez na Ljubljani, ko so se vsi drugi jezovi že pred desetletji odpravili. Sicer je bilo to dovoljenje le začasno, vendar je dalo povod številnim pritožbam Barjanov, ki niso odnehali, dokler se ni jez ob regulaciji in poglobljenju Ljubljaničke tik pred vojno odpravil.

Stanje tvorničnih naprav je bilo l. 1869. (po letnem statističnem poročilu trgovske in obrtniške zbornice iz l. 1871.) nastopno: Gonilna sila: 3 vodna kolesa s 50 K. S., 1 lokomobila z 10 K. S.; v tvornici je bilo 700 vreten, 12 mehaničnih in 10 ročnih statev, 3 stroji za vato, 5 strojev za razce-

¹ Peter Lülldorf, roj. leta 1804. v Kelmorajnu, je bil sprva poslovodja stare cukrarne Arnstein in Eskeles na Poljanah. Ko je to podjetje po požaru (1858) in zaradi konkurence čeških tvornic propadlo, si je stvar najbrž premislil in ustanovil rajši okoli l. 1860. pivovarno in pivnico na Sv. Petra cesti (poznejša Hafnerjeva, sedaj Mencingerjeva restavracija).

Papirnica Vevče in tvornica lesovine

Stara papirnica v Medvodah, v ozadju savski slap na Verju

zanje, 1 stroj za sukanec. Parni stroji so se kurili s šoto in premogom. Surovin se je porabilo: 700 do 1000 centov ovčje volne, 200 do 400 centov umetne volne, 800—1000 centov bombaževih sprejenih niti, barhenta, nogavic in drugih odpadkov. Tvornica je izdelovala izborno sukno in koce, zlasti za vojaštvo, poleg tega še loden, velurje, klobučevino za papirnice, vato, plahte i. t. d. Nje izdelki so se prodajali po Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, v Istri in Dalmaciji, v Tirolah, Spodnji in Gornji Avstriji, Šleziji, Galiciji, Ogrski, Hrvaški in celo na Rusko. Tvornica je bila odlikovana na razstavah v Mariboru l. 1865., na Dunaju l. 1866. in v Trstu l. 1871. Zaposlenih je bilo v njej 100 do 130 moškega in ženskega delavstva.

Okoli l. 1862. sta Fidelis Terpinec in Valentin Zeschko prenamenili takozvani »*jezujski mlin*« v Zgornji Hrušici (občina Dobrunje), ki sta ga kupila od prejšnjega lastnika, mlinarja Breceljnika. Tu so sušili sukno in koce, izdelane v Vodmatu; obenem pa sta ustanovila za tvornico barvil in strojil na Fužinah majhno podružnico, v kateri so mleli na roko *ježice* in *barve* — razen lesnih. Kot tretje podjetje je tu obratovala še *tvornica za umetno volno*, v kateri so ženske pukale stare volnene cunje ter pripravljale iz njih tvarino, ki se je potem v suknarni v Vodmatu predelavala v končne izdelke. Pozneje se je pridružila temu obratu še manjša *tvornica za vato*. Vse te obrate je vodil *Franc Ciuha*, po rodu iz Dobrove pri Ljubljani, ki se je poročil okoli l. 1870. z Marjeto Novakovo, hčerko prejšnjega mlinarja Novaka. Od teh malih industrij se je držala dlje časa le tvornica vate, ki so jo Valentina Zeschka dediči vodili do evropske vojne.

Zadnje veliko delo Terpinčevo je bil nakup in preureditev *papirnice v Goričanah*. Tu je bil leta

Tvornica kocov Terpinc in Zeschko, sedaj Hribarjeva tvornica pletenin v današnjem stanju. Del tvornice, nad katerim se dviga dimnik, je v bistvu le malo spremenjen

1842. neki Werner Grundner kupil stari papirni mlin Urše Babnikove in ga pre naredil v večjo papirnico. Njegov sin Bernard Grundner je uvedel l. 1865. vanjo strojni obrat; novo urejena tvornica pa mu je še isto leto pogorela. Visoki stroški nove gradnje in Bernardovo potratno življenje pa je spravilo podjetje na boben. Ko se je l. 1868. prodajalo na javni dražbi, ga je kupil Fidelis Terpinc na račun družbe v Vevčah. Od l. 1860.—1872. so tam izdelovali samo lesovino kot surovino za vevške papirnice, l. 1872. pa so začeli po novem načinu izdelovati *papir naravnost iz lesovine*.

Izdelke svojih industrijskih podjetij je Fidelis Terpinc izvažal ne samo po vsej tedanji Avstriji, ampak tudi v Italijo, Nemčijo, Angleško, na Balkan in v Levanto. Razstavljal jih je po vseh večjih mednarodnih razstavah v Londonu, Parizu, Berlinu in na Dunaju in prejemal zanje po navadi prva darila in priznanja.

V kratkih potezah se je v pričujočem zarisalo Terpincevo delo za povzdigo naše domače industrije, obsegajoče dobo nad 30 let. Koliko truda in samozatajevanja, koliko skrbi in duševnih naporov je bilo treba, to zna presoditi le tisti, ki ve, kako težavne so bile gospodarske razmere te dobe, v kateri so pretresale vojne (1859, 1866), kolera

(1836, 1849, 1855), politični prevrati (1848—1849) in boji (1860, 1876) normalni razvoj našega gospodarskega življenja.

Tudi orjaška moč Fidelisa Terpince se je bila v teh bojih polagoma izčrpala. Fizično in duševno utrujen se počasi umika ter prepušča delo drugim. L. 1870. preide papirna industrija v Vevčah, Goričanah in Medvodah v roke družbe »Leykam« v Gradcu, ki jo kupi za 1,270.000 fl. in osnuje namesto prejšnje družbe novo pod tvrdko: »Leykam-Josefsthäl d. d. za papirno in tiskarsko industrijo«, ki je obratovala do 1. januarja 1920, ko so njena podjetja prevzele nacionalizirane »Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode«.

Tvornico barvil in strojil na Fužinah, tvornico sukna in kocev ter njima pridružena manjša podjetja na starem jezuitskem mlinu v Zg. Hrušici pa je obdržal Fidelis Terpinc v svojih rokah. Po njegovi smrti so prešla v last razborite njegove vdove Josipine. Ko je ta 6. oktobra 1885 umrla, je prevzel tvornico barvil na Fužinah Terpincev zet Ivan Baumgartner (pozneje grof Paumgarten), tvornico sukna in kocev v Vodmatu in njene podružnice v Zg. Hrušici pa Valentin Zeschko in njegovi sinovi Ludovik, Julij in Valentin ml. Nadaljnji razvoj teh podjetij spada že v novejšo gospodarsko zgodovino mesta Ljubljane in okolice.

Kakor je bil Fidelis Terpinc srečen in uspešen v svojih podjetjih, tako mu je njegovo *zasebno življenje* grenilo dejstvo, da je ostal zakon z Josipino Zeschkovo brez otrok. Zato je pohčeral *Emilijo Garčevo*, roj. l. 1849. na Reki, ki je bila menda njegova nezakonska hči. Bila je lepa in nadarjena ter je uživala vso skrb in najlepšo vzgojo tudi s strani Josipine Terpinceve. Dne 14. junija 1867 se je poročila z *Ivanom Ignacijem Alfonzom Baumgartnerjem*, r. dne 31. julija 1840 v Ljubljani, sinom bogatega žitnega trgovca in nekdanjega poveljnika ljubljanske narodne straže Ivana Baumgartnerja ter dobila od Terpincevih za doto fužinsko grajščino. Umrla je že zgodaj (13. januarja 1884) ter zapustila grad in posestvo Fužine kakor tudi loški grad, ki ga je bil njen oče Fidelis Terpinc kupil l. 1870., svojim trem hčerkam: Jožefi (r. l. 1868.), poznejši grofici Wenkheim, Mariji (r. l. 1869.), poznejši grofici Paumgarten-Hohenschwangau-Erbach, in Almi (r. l. 1873.), ki je ostala samica.

O Fidelisu Terpincu je bilo že uvodoma omenjeno, da je ostal vse življenje *zvest sin svojemu narodu*. V politično življenje sicer aktivno ni posegal, razen l. 1848. in 1866., vendar je radodarno

Emilija Terpinčeva, poročena Baumgartner

Salon v fužinskem gradu z Langusovimi slikami in sloviło biljardno mizo

Ivan Baumgartner

podpiral vse slovenske narodne in kulturne ustanove, tako *Sokola*, *Čitalnico*, *Slovensko Matico*. Bil je izmed *ustanoviteljev Slovenske Matice* in vneto deloval v njenem odboru do l. 1866. Zaradi splošne priljubljenosti med prebivalstvom ljubljanske okolice je bil do l. 1848. imenovan za njenega *nadžupana* (Oberrichter). L. 1848. je zastopal veliko posest na državnem zboru v Kromerizu. Deloval je tudi dolgo vrsto let v občinskem svetu ljubljanskem. Ljubljanski občinski svet ga je dne 20. maja 1865 imenoval »za posebne zasluge, ki si jih je pridobil za mesto«, za *častnega ljubljanskega meščana*.¹ V hiši na Mestnem trgu šte. 8, kjer je stanoval v 2. nadstropju, so občevali že v tridesetih letih Matija Čop in Matej Langus, ki ga je Terpinč vneto podpiral in čigar številne slike se še danes hranijo na fužinskem gradu; pozneje so se shajali pri njem slovenski politični veljaki dr. Janez Bleiweis, dr. Ethin Costa, Luka Svetec, dr. Lovro Toman. Pri volitvah v deželni zbor l. 1866. je Fidelis Terpinč prodrl z dr. Janezom Bleiweisom v ljubljanski okolici in dobil *celo za par glasov več ko dr. Bleiweis*. Bil je od l. 1866. do l. 1868. *namestnik deželnega glavarja* in prvi Slovenec, ki je zavzel to važno mesto.

Že l. 1868. je začel resno bolehati; polagoma je odložil vsa javna mesta, predsedništvo kmetijske družbe (20. novembra 1868), namestništvo dežel-

nega glavarja (14. aprila 1868), odborništvo v mestnem svetu ljubljanskem, v Slovenski Matici i. t. d.

Še pa je imel podjetnosti dovolj, da je kupil dne 24. novembra 1870 od kameralnega fonda *loški grad*, ki je bil takrat državno posestvo; l. 1871. pa je prevzel od Terezije Pirch, vdove po Francetu Pirchu (prisojilna listina z dne 30. septembra 1871), *grad Zaprice* pri Kamniku.²

Zanimal se je še vedno za svoje rodno mesto Kranj in mnogo storil za ustanovitev tamošnje usnjarske šole, omogočil z izdatno denarno podporo natis *prve slovenske kadrilje*, ki jo še danes hrani čitalnica v Kranju.

Dne 15. februarja 1875 ga je zadel, 9 mesecev pred njegovo zlato poroko, mrtvoud. Pokopan je bil ob velikanski udeležbi mestnega, pa tudi okoliškega prebivalstva, ob častnem spremstvu »Sokola«, Slovenske Matice, pevskega društva Narodne čitalnice in drugih narodnih društev dne 17. februarja 1875.³

O njem je napisal »Slovenski Narod« (19. februarja 1875, str. 40) med drugim tole: »Bil je *narodni Slovenec*, na tihem podpornik vseh dobrih naprav. Bil je eden izmed onih redkih, katere bogastvo in zunanji blišč ne zapelje, da bi pozabili rod, iz katerega so se dvignili kvišku, ki temveč vedno hranjivajo hvaležni spomin materi zemlji in materinega jezika.«

¹ Glej »Matico meščanstva stolnega mesta Ljubljane« stran 137 (hrani jo načelnik domovinskega oddelka).

² Po Terpinčevi smrti je podedovala loški grad njegova hčerka Emilija por. Baumgartner, po njeni smrti pa njene tri hčerke Josipina, Mary in Alma. Od njih je kupil loški grad dne 23. decembra 1890 uršulinski konvent v škofji Loki.

Grad Zaprice je podedovala po Terpinčevi smrti njegova vdova Josipina (prisojilo z dne 20. oktobra 1877),

pa ga je že pol leta na to prodala Jožefu Schneidu, vitezu s Treuenfelda (kupna pogodba z dne 5. aprila 1878).

³ Pred nekaj leti se je grobnica Zeschkove rodbine, v kateri je bil pokopan Fidelis Terpinč z ženo Josipino, prenesla s pokopališča pri Sv. Krištofu na novo pokopališče pri Sv. Križu. Nad obširno grobnico v južno-vzhodnem voglu tega pokopališča sta na mramorni plošči vklesani tudi imeni Fidelisa in Josipine Terpinč. Stari nagrobnik pa leži na dvorišču klesarja Feliksa Tomanca.

Foto Cveto Švigelj

IZ STARE LJUBLJANE: POD TRANČO